

ALPHONSO LINGIS

*Bendra kalba,
paskiri balsai*

Vilniaus paskaitos

Iš anglų kalbos vertė
Danutė Bacevičiūtė

baltos lankos

UDK 165
Li445

Knygos leidybą parėmė
Kultūros rėmimo fondas

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Redagavo
Asta Bučienė
Dovilė Janušauskaitė
Neringa Mikalauskienė

© Alphonso Lingis, 2010
© Danutė Bacevičiūtė, vertimas į lietuvių kalbą, 2010
© Arūnas Sverdiolas, pratarmė, 2010
© Baltų lankų leidyba, 2010

Printed in Lithuania
ISBN 978-9955-23-329-9
ISSN 1822-6949

Turiny s

Pratarmė. <i>Arūnas Sverdiolas</i>	7
Prologas. Filosofijos praktika šiandien	17
Nepažinus protas	25
Pasitikėjimas	53
Ką mes, kiekvienas iš mūsų, turime pasakyti	104
Racionali bendrija	108
Sveika nuovoka	113
Užuominos, signalai, slaptažodžiai	117
Ideologija	123
Kalbėti už save	127
Išmesti laiškai	131

Garbės žodis	145
Ištarti „aš“	145
Garbės žodis	149
Svarba ir taurumas	151
Supratimą gimdantis žodis	154
Vienatinis ir slaptas žodis	157
Gerbti kito žodį	161
Vergiška savimonė	165
Pasitikėjimas savo paties žodžiu	169
Apsigavimas	171
Fantazijos erdvė	174
Privatus mitas	176
Geismo aklavietės	180
Pagarba	183
Keletas laiškų	185
Vizijos, intensyvumai	193
Pastabos	202

P r a t a r m ė

Alphonso Lingis gimė 1933 m. Čikagos apylinkėse, kur ūkininkavo jo tėvai, emigravę iš Lietuvos prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Jis studijavo filosofiją Loyolos universitete Čikagoje, paskui, vadovaujamas žymaus belgų fenomenologo Alphonse'o de Waelhenso, Leveno katalikiškajame universitete parašė ir apgynė daktaro disertaciją, skirtą Jeano Paulio Sartre'o ir Maurice'o Merleau-Ponty filosofijai. Sugrįžęs į Ameriką, Lingis dėstė įvairius filosofijos dalykus Pitsbergo Duquesne, o vėliau ilgus metus – Pensilvanijos valstijos universitete. Anglakalbiame pasaulyje jo vardą išgarsino puikūs Maurice'o Merleau-Ponty ir Emmanuelio Levino veikalų vertimai. Lingis išspausdino daug akademinų straipsnių, skirtų plačiai suprastai fenomenologijai, moderniajai ir dabartinei filosofijai.

Vėliau Lingio filosofinio darbo pobūdis labai pasikeitė. Tiesa, jis niekad neatsisakė fenomenologijos, suvoktos visų pirma per Martino Heideggerio, Maurice'o Merleau-Ponty ir Emmanuelio Levino prizmes, kaip svarbiausios prieigos prie patirties, tačiau praktikavo fenomenologiją ar postfenomenologiją labai savitai. Lingis manė, kad Edmundas Husserlis ir kai kurie jo sekėjai pernelyg pabrėžė pasaulio sričių vienybę, sąryšius ir saitus. Iš tikrųjų pasaulį sudaro daugybė labai įvairių, skirtingų ir vienas į kitą nesuvedamų dalykų, ir kaip tik šis neišsemiamas daugis, nesubendrinamų paskirbių telkiniai duoda minčiai vis naujo peno, reikalauja atitinkamo apmąstymo.

Lingis priėjo prie išvados, kad, nuolat susiduriant su žmogiškojo ir anapusžmogiškojo pasaulio, taip pat su savosios savasties, daugove, įvairove ir tankiu, Husserlio ir Sartre'o iškeltasis pažinimo ir veikimo subjektas pasirodo netinkamas mąstymo atramos taškas. *Ego* negalima laikyti visų jo sumanymų, veiksmų, sprendimų, vertinimų centru. Šiuo atžvilgiu Lingis sekė „triukšminga struktūralizmo tradicija“¹, ją tęsė. Apie asmens tapatumą esą galima

kalbėti ne kitaip, kaip tiktai pasitelkiant ir turint omenyje visą patirties pilnatvę.²

Pasak Lingio, netgi tai, kas tau privalu, sužinai anaipol ne tik iš savirefleksijos, bet ir iš susitikimų su kitais be galo įvairiais ir skirtingais žmonėmis, jų veiksmais, dirbiniais ir kūriniais. Mat „Imperatyvas, kurią juntų valdant kito būvį erdvėje, prislegia mane taip pat netarpiškai, kaip ir tas imperatyvas, kurią junta mano paties protas; aš jį pajuntu taip pat pagarbiai, kaip mano protas pajunta dėsnio imperatyvą, jį patį įpareigojanti. Bet tai yra *kitas imperatyvas*, užginčijantis tą, kuriam visuomet pakludavo mano protas“³. Ši svetimą imperatyvą parodo ar netgi „primeta“ kito malonumo ar kančios atjautimas, ypač susijęs su tiesioginiu kūnišku jo artumu. „Imperatyvo svorį junta paviršiai, kuriais kitas ar kita į mane atsigręžia nuvargę ir pažeidžiami, ir tai užgauna mane ir sujaukia mano ketinimus.“⁴ Tai abipusis dalykas, įvykis, kuris ištinca abu susitinkančiuosius ar bent kurią vieną iš jų. „Kiekvienos gyvos būtybės pakilumas, linksmumas, geismas, apmaudas, nelaimingumas, apatija ir neviltis patraukia praeivio žvilgsnį ir prikausto dėmesį. Jie įsiveržia į

kitų organizmų suvokimo laukus ir praktinius interesus. Supainiodamos kitus, mūsų emocijos sujaukia jų mintis, įsiskverbia į jų planus, konkuruoja su jais, žeidžia nuogaštavimais ir abejonėmis. <...> kiekvienas malonumas, į kurį pasineriame, kiekvienas skausmas, kurį patiriame, sustiprina mūsų įtaką kitiems.“⁵

Tiesioginė kūniška duotis apima ne tik tai asmenų, bet ir pasaulio, įvairiausių gamtos darinių bei pačios pirmapradės terpės (*the elemental*) patirtį. Todėl Lingis prieina išvadą, kad kalba nėra tiesiog sutartinis kodas, paverčiantis patirtis lygiavertėmis ir sumainomomis. Pasak jo, „žmonių kalba suvoktina kylanti iš gamtos gaudimo – murmesio, kurį skleidžia gyvūnai ir galiausiai visi esantys ir reaguojantys daiktai. Savo kodų bangomis mes susižinome ne tik su žmonėmis koduotojais, bet ir su gamtos giesme, skundu, su kakofonija“⁶. Visa tai yra savaiminės dalykų svarbos epifanija, santykyje su kuria, galima sakyti, vyksta supratimas anapus bet kokios hermeneutikos. Galbūt jis netgi nebelaikytinas supratimu. „Mūsų judesiai nėra spontaniškos iniciatyvos, nukreiptos prieš inertiškas mases; mes judame vėjo gūsių,

šlamančių medžių ir gyvybingų kūnų apsupty. Mūsų judesius veikia kraujo tėkmė, vėjo pulsavimas, tarsi nendrių šiūravimas ritmingi cika-dų garsai rudenio medžiuose, pravažiuojančių automobilių ūžesys, voverių šuoliai ir pajutusiasio pavojų elnio nerimastis.“⁷

Vis dėlto net ir šis anapusžmogiško pasaulio patyrimas, vargiai bevadintinas supratimu, pasak Lingio, yra savito imperatyvumo, į mane nukreipto reikalavimo šaltinis. „Nenumaldomas vyro troškimas įgauti stiprią ir proporcingą briedžio muskulatūrą, o moters troškimas judėti grakščiai it pantera neužsitarnavo dorybės vardo. Šio troškimo šaknys ne etinėje kultūroje – jis kyla viliojant gamtai, kuri iš prigimtinio poreikio grožiui demonstruoja koralų, žuvų, drugių ir paukščių kūniškąjį paradą ir išdailina aklų moliuskų geldeles tokiais pat nuostabiais raštais bei spalvomis kaip ir fazanus.“⁸ Gamtos grožis toks akivaizdus, kad žavėjimasis ja savaimė įpareigoja, estetika tampa etikos pagrindu. Kartą pamatyta tūkstantmečių sekvojų giraitė gali tapti imperatyvu ją saugoti. Lingis plėtojo Levino atsakomybės kito *aš* akivaizdoje idėją, papildė

ją atsakomybe gyvūnams, augalams ir netgi negyviems buviniams.

Lingis daug keliauja, dažniausiai vienas pats, po tolimus pasaulio kampus visuose penkiuose žemynuose. Jis ne tik įdėmiai stebi ir liečia neįprastų vietinių kasdienybių faktūras, bet ir įsitraukia į nuotykius, leidžiasi sužeidžiamas. Lingis mėgsta parafrazuoti Sokrato ištarą, kad neištirto gyvenimo neverta gyventi, dialektiškai ją papildydamas: negyvento gyvenimo neverta tirti. Šitaip performuluojant, savęs tyrimo uždavinys anaip tol neatmetamas, jis pasirodo esąs sudėtingesnis, labiau netiesioginis, taip pat eksperimentinis, netgi provokacinis, kultivuojantis, intensyvinantis savąją netapatybę, ekscesą, transgresiją. Susitikimas su tikrove įvyksta per pavojingus kraštutinumus. Kartais tai virsta savotiška ekstremalaus turizmo filosofija.

Lingio savianalizė būna negailestinga, nors ji niekad nevirsta knaisiojimusi savyje, o išvados paprastai padaromos lyg tarp kitko. Esė „Palaiminimai ir prakeikimai“ jis metonimiškai ir sentenciškai rašo: „<...> Jūs nepažįstate moters tol, kol vieną dieną nepalaiminate vi-

satos ir jos pačios, mat ji privertė jus kvatotis ir juoktis iš savęs; kol vieną dieną nepravirkdė jūsų ir neprakeikėte jos ir savęs, mat ji privertė jus raudoti taip, kaip niekada nesate raudojęs <...>“⁹.

Lingis rašo labai asmeniškai, remdamasis savąja susitikimų, susilietimų ir susidūrimų patirtimi ir stengdamasis plastiškai ją perteikti. Įvairios ir skirtingos patirtys pareikalauja atitinkamų aprašymų. „Manau, kad kiekviena nauja filosofinė įžvalga atsiranda naujos ir tikslesnės deskripcijos dėka.“¹⁰ Čia vyksta savotiška dvikryptė patirties sklaida: „<...> Kai išrandu žodžius apie tai, ką matau, aš matau naujus dalykus ir patys žodžiai gali vesti mane prie naujų daiktų matymo“.¹¹ Filosofija padeda nušviesti skirtingas tikroves, „filosofinė kalba *padaro daiktus regimus*“¹². Plėtodamas savo filosofinę kalbą, Lingis laisvai naudojami iš dabartinių mąstytojų ir tyrinėtojų – Friedricho Nietzsche’s, Georges’o Bataille’aus, Michelio Foucault, Michelio de Certeau, Gilles’io Deleuze’o, Jacques’o Lacano ir daugelio kitų – skolintais sąvokiniais ištekliais, varijuoja ir iš naujo apgalvoja jų temas, bet paprastai nesileidžia į grynai teorinius ginčus ir

tikslinimus. Lingis sugeba kažin kaip stebuklingai atgaivinti filosofavimo aktus, susieti juos su konkrečiausiomis gyvenimo srauto akimirkomis. Rodos, žinomi mąstytojų tekstai staiga ima iš naujo autentiškai byloti. Jo paties žodžiais sakant, „mūsų suvokimai, siekiai, veiksmai mums pasirodo ne kaip vienetiniai įvykiai ar išskirtinės visiškai sutelkto gyvenimo figūros, nepermatomos artėjančios mirties sienos akivaizdoje. Jos pasirodo kaip iš kitų perimti ir dar kitiems perduodami suvokimo ir veiksmo modeliai, gyvenimo substancijos bangos, ateinančios iš neatmenamos praeities ir nusitęsiančios į neapibrėžtą ateitį“¹³.

Ypatingas raiškus Lingio knygų – daugiausia tai esė rinkiniai – poetinis stilius būtinai tam, ką jis laiko filosofavimui esmišku dalyku: pasakoti istorijas ir šitaip leisti bent netiesiogiai patirti kitam – skaitytojui. Perskaitęs Vilniuje esė, kurioje buvo kalba apie kondorus Anduose, ir sulaukęs vingrių gnoseologinių klausimų, jis kiek patylėjo, o vėliau nežymiai paryškindamas parafrazavo kelis jau pasakytus sakinius: „Įsivaizduojate? Esi giliame tamsiame tarpeklyje, o kelių kilometrų aukštyje, neju-

dindamas keliolikos pėdų ilgio sparnų, saulės apšviestas sklendžia milžiniškas paukštis.“

Jis labai savitas viešas paskaitininkas: kartais Lingis skaito savo kruopščiai išdailintus rašytinius tekstus raiškiu aktorišku balsu užtemdytoje salėje, skambant egzotiškai muzikai, pasišviesdamas žibintuvėliu ir leisdamas perskaitytiems puslapiams nukristi ant grindų.

Lingis pirmąkart atkeliavo į Lietuvą 2001 metais. Atviros Lietuvos fondo pakviestas, 2002 m. gruodį jis vėl atvyko ir perskaitė penkias paskaitas, kurios spausdinamos šioje knygoje, taip pat atsakė į auditorijos klausimus. Deja, tinkamai įrašyti pavyko tik pirmųjų trijų paskaitų klausimus ir atsakymus. Laiške, parašytame iš Bankoko, Lingis pasiūlė knygos pavadinimą ir atsiuntė diskelį su kiek pataisytais Vilniuje skaitytų esė tekstais.

Arūnas Sverdiolas

P r o l o g a s

Filosofijos praktika šiandien

Šiandien filosofijai iškyla tokių didelių uždavinių! Kasdien astronomai vis tiksliau žemėlapyje pažymi didžiausius visatos atstumus ir datuoja žvaigždžių atsiradimą bei išnykimą. Jie nurodo laiką, kada mūsų saulė užges ir saulės sistemoje išnyks bet kokia gyvybės forma, kada išnyks galaktikos. Kaip fundamentaliai turės keistis mūsų gamtos evoliucijos ir kultūros istorijos, žmogaus lemties ir mūsų pačių gyvenimo galimybių ir reikšmės pojūtis, kai juos perkelsime į šią naują kosmologinę erdvę ir laiką! Pastaraisiais dešimtmečiais ekologija ir evoliucinė biologija iš pagrindų pakeitė mūsų materialaus pasaulio ir gyvenimo pojūtį. Viską,

ką iki šiol supratome apie žmogaus gyvenimą ir sąmonę, turėsime pertvarkyti remdamiesi nauju gamtos pasaulio supratimu.

Mokslo ir technikos darbuotojai, užsiimdami precedento neturinčiais medicinos, genetikos ir genetinės inžinerijos tyrimais, puikiausiai supranta etinių gairių poreikį. Milžiniškos pramonės korporacijos įsisąmonina tiek savo organizacijų, tiek konkurencinės globalios rinkos, kurioje jos veikia, neetiško veikimo nusikalstamus rezultatus. Nauja tarptautinių korporacijų galia, reikalaujanti pasaulio rinkų, iš pamatų sukrėtė nacionalinių valstybių politines institucijas. Socialinio teisingumo reikalavimo, kaip jį formulavo marksistai, žlugimas sukėlė mūsų pasaulio susirūpinimą ir sumišimą dėl to, ką visuomenės ir civilizacija gali ir turi pateikti kaip įgyvendintinas vertybes. „Demokratija“ yra negatyvi sąvoka, pateikianti priemonės, o ne tikslą. Mūsų postmarksistiniam pasauliui reikia naujos teisingumo sąvokos. O be teisingumo koks gi yra gėris, bendrasis gėris, kurio gali ir turėtų siekti mūsų technikos civilizacija?